

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б. Джемгерчинов атындагы алдындагы тарых, археология жана этнология институтуна караштуу Д 97.23.671 диссертациялык кеңешинин

ПРОТОКОЛУ № 46

Бишкек ш.

26.03.2025-ж.

Төрага: Осмонов Ө. Ж. – т.и.д., профессор

Окумуштуу катчы: Карыева А. К. – т.и.д., доцент

Катышкандар:

1. Осмонов Өскөн Жусупбекович (төрага) – т.и.д. (07.00.02).
2. Айдаркул Каана (төраганын орун басары) – т.и.д. (07.00.02; 07.00.03).
3. Карыева Анара Карыевна (окумуштуу катчы) – т.и.д. (07.00.02; 07.00.09).
4. Алымбаев Жээнбек Байыскулович – т.и.д. (07.00.02 жана 07.00.09).
(онлайн)
5. Арзыматова Айнура Атыгаевна – т.и.д. (07.00.02; 07.00.03).
6. Джуманалиев Акылбек Джуманалиевич – т.и.д. (07.00.02).
7. Жакыпбеков Жаныбек Жакыпбекович – т.и.д. (07.00.09).
8. Омурова Жаймыкат Орозобековна – т.и.д. (07.00.02; 07.00.03).
9. Ормушев Асан Сулайманович – т.и.д. (07.00.02).
10. Эсенкулов Нурмамат Жокенович – т.и.д. (07.00.02).

Күн тартиби:

3. Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишинин алдын ала коргоосу.

Илимий жетекчиси – т.и.к., доцент Смадияров С. А.

Эксперттик комиссиянын курамы: т.и.д., профессор Айдаркул Каана

т.и.д., профессор Омурова Ж. О..

т.и.д., профессор Ормушев А. С.

Төрага: Күн тартиби боюнча суроонуздар барбы? Добуш бериңиздер:

«Макул» - 10, бир добуштан кабыл алынды.

Төрага: Изденүүчүнүн өздүк делосу менен таанышуу үчүн окумуштуу катчы т.и.д. Карыева Анара Карыевнага берилет

Окумуштуу катчы: изденүүчүнүн аттестациялык делосу менен тааныштырды.

Төрага: окумуштуу катчыга сурооңузда барбы? Жок. Анда сөз изденүүчү Рыскулов Канатбек Кадыркуловичке берилет.

Изденүүчү: Саламатсыздарбы урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү.

Менин кандидаттык диссертациямдын темасы «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)».

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргызстандын көз карандысыздык доору тарыхын саясий окуяларга бай, өтө татаал, ошол эле учурда изилдөө жүргүзүүдө бир катар кайчы пикирлерди жаратып келе жаткан өткөөл мезгил катары кароого болот. Андыктан изилдөөгө алынып жаткан мезгилдин мыйзам ченемдүүлүгүн так аныктоого муктаж. Эгемендүүлүк доордун саясий тарыхына терең талдоо жүргүзүүдө, тарыхый булактардагы маалыматтардын аныктыгын, чындыгын салыштырып, тарыхый окуялардын түпкү маңызын, себебин аныктоо алдыдагы маселелердин бири. Изилденип жаткан мезгилдин саясий тарыхына талдоо жүргүзүүдө, эл аралык уюмдардын, илимпоздордун, байкоочулардын, мамлекеттик органдардын пикирлерин жана көз караштарын эске алуу аркылуу так илимий жыйынтыктарды чыгаруу маселеси актуалдуу.

Кыргызстандын коомдук-саясий өнүгүүсү бир катар өзгөчөлүктөр менен түшүндүрүлөт. Эгемендик мезгилде Кыргызстандын тарыхында алгачкы улуттук мамлекеттик жаны башкаруу институттарынын түптөлүшү, алгачкы коомдук-саясий уюмдардын, партиялардын жаралышы саясий тарыхтагы өзгөрүүлөр тарыхчылардын гана эмес, жалпы эле коомдук илимдин өкүлдөрүнүн изилдөөсүнө муктаж.

Ошол эле учурда диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу, илимий изилдөөнүн хронологиялык чегине байланыштуу бир катар өзгөчөлүктөрдөн турат. 1991-2010-жылдары Кыргызстандын тарыхында биринчи ирет көз карандысыздык мамлекет катары жарыяланышы, жаны саясий институттардын түптөлүшү, Президенттик институтунун киргизилиши, парламенттик шайлоолордун өткөрүлүшү, Конституциянын кабыл алынышы, көп партиялуулук түзүлүштүн калыптана башташы, демократиялык өнүгүүгө карай багыт алуу, улуттук мамлекеттүүлүктүн символдорунун кабыл алынышы ж.б. жаны саясий элементтердин жаралышын, Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий тарыхынын өнүгүүсүндөгү өзгөчөлүктөр катары баалоо зарыл.

Ошого карабастан каралып жаткан мезгил өлкөнүн саясий, социалдык-экономикалык тармагында кризистик кырдаалды, карама-каршылыктарды, элдик революциянын чыгышына, эки президентин үй-бүлөлүк, кландык башкаруу бийлигин кулатып, эл аралык тарыхта болуп көрбөгөн саясий окуянын жаралышын күбөлөндүргөн окуялар менен өзгөчөлөнөт. Кыргызстандын саясий турмушунда оппозициялык күчтөрдүн жаралышы гана эмес, нааразычылыкты билдирүүнүн түрлөрү катары кызмат аткарган митинг, пикет, ачарчылык сыяктуу саясий күрөштүн жаны ыкмаларынын жаралышы, өз алдынча изилденип, илимий баага муктаж.

Диссертациялык иш демилгелүү эмгек болуп саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн **максаты** эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхына талдоо берүү. Изилдөөнүн максатына ылайык төмөнкү **милдеттер** коюлду:

1. Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүү тарыхын изилдеген илимий эмгектерге тарыхнаамалык, булакнаамалык талдоо жүргүзүү, изилдөө методдорун аныктоо;
2. Өлкөдөгү коомдук-саясий кырдаалга баа берүүдө алгачкы коомдук уюмдардын түзүлүшүнө, өнүгүшүнө алардын коомго тийгизген таасирин изилдөөгө алуу;
3. Президенттик башкаруунун киргизилиши менен өлкөдө “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик көз карандысыздыгы жөнүндө” Декларациянын эл аралык маанисин көрсөтүү;
4. Өлкөдөгү көп партиялуулук системанын калыптануусуна жана түптөлүшүнө, алардын коомдук-саясий өзгөрүүлөргө тийгизген оң жана терс таасирлерине токтолуу;
5. Президенттик жеке бийликтин күч алышы менен үй-бүлөлүк, кландык башкаруунун коомчулукка тийгизген терс таасирлерин аныктоо;
6. Өлкөдө экономиканын деңгээли төмөндөөнүн элдик социалдык абалынын кескин начарлоосун, жумушсуздук, паракорлук, мамлекеттик менчикти талап тоноосун иликтөө;
7. 2005-жылдагы элдик революциянын себептери, жүрүшү, натыйжаларына баа берүү;
8. Элдик революциядан кийинки коомдук-саясий абалга талдоо жүргүзүү.

Изилдөөнүн хронологиялык чеги: 1991-жылдан 2010-жылдагы апрель окуясына чейинки мезгилди камтыйт. Анткени, 2010-жылы 6, 7, 8-апрель күндөрү Кыргызстандагы болгон саясий окуялардын натыйжасында, 7-апрель күнү өкмөт отставкага кетип, Президент К.Бакиев Оштогу резиденциясына качууга мажбур болгон. 2010-жылы 7-апрель күнү кечинде бийлик оппозициянын колуна өтүп, Убактылуу өкмөт түзүлгөн. Аталган саясий окуялар боюнча коомчулукта ушул мезгилге чейин түрдүү көз караштар өкүм сүрүп келүүдө жана келечекте өз алдынча изилдөөгө муктаж маселелердин бири экендигин шексиз.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

1. Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхын чагылдырган жаңы тарыхый булактар илимий айлампага киргизилди.
2. 2005-жылдагы март окуясын Кыргызстандын эгемендик доорундагы саясий, социалдык-экономикалык кризистердин натыйжасында жаралгандыгына карабастан, карапайым калктын жигердүү катышуусу аркылуу ишке ашырылган элдик революция катары баалоого болот.

Диссертациянын илимий – практикалык мааниси.

Диссертациянын илимий жыйынтыктарын жогорку жана орто окуу жайларда Кыргызстандын тарыхы, саясат таануу предметтерин окутууда, мамлекет таануу, инсан таануу багыттарында изилдөө иштерди жүргүзүүдө материал катары колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. 1990-жылдардын башындагы Кыргызстандагы коомдук жана коомдук-саясий уюмдардын, алгачкы партиялардын түзүлүшүн 70 жылдан ашуун өкүм сүрүп келген социалистик түзүлүштүн кризиске кабылышы, өлкөдөгү демократиялык, плюралисттик көз караштардын жанданышынан улам жаралган көрүнүш катары кароо зарыл.

2. Кыргызстандын Эгемендүүлүк доорунун саясий тарыхында Президенттик башкаруу институтунун киргизилиши, суверендүүлүк жана көз карандысыздык жөнүндөгү декларациялардын кабыл алынышы союз кулагандан кийинки коомдук-саясий өнүгүүнүн талабы, мамлекеттик түзүлүштү реформалоонун мыйзам ченемдүү көрүнүшү катары баалоо керек.

3. Алгачкы президенттик башкаруу мезгилинде Баш мыйзамга толуктоолордун, өзгөртүүлөрдүн референдум аркылуу киргизилиши президенттин укуктарын кеңейтип, келечекте “үй-бүлөлүк”, “кландык башкарууга” багыт алган саясий тарыхтагы кризистик абалга дуушар кылган көрүнүш катары баалоого болот.

4. Кыргызстандагы көп партиялуулук түзүлүштүн калыптанышы эволюциялык мүнөздө жүрүп жаткандыгын белгилеп, өлкөнү өнүктүрүү боюнча стратегиялык программасын сунуш кылган, бир программанын алдында биригүүнү көздөшкөн саясий элитанын калыптануу мезгили, же болбосо партиялар өзүнүн тарыхында “балалык” доорун өткөрүп жаткандыгын баса белгилөө.

5. 2002-жылдагы Аксы окуясы андан кийинки өлкөнүн саясий, социалдык-экономикалык абалынын начарлашы Кыргызстандын саясий өгүүсүндөгү саясий кризистин терендеп бара жаткандыгын, “жогоркулардын эскиче башкара албай калган” кырдаал жаралып, революциялык кырдаалдын бышып-жетилип бара жаткандыгын айгинелеген көрүнүш катары кароого мүмкүндүк берет.

6. 2005-жылдын 24-март революциясын Кыргызстандын Эгемендүүлүк доорунун саясий тарыхындагы тарыхый өбөлгөлөрдүн, саясий, социалдык-экономикалык тармакта орун алган, бийлик менен элдин ортосундагы ажырымдын, элдин жакырдануусу, ички тышкы миграциянын күчөшү, паракорчулуктун тамырлашы, үй-бүлөлүк, кландык башкаруунун бекемделиши, руханий, нравалык кризистердин натыйжасында жаралган-элдик мүнөздөгү революция катары эсептөө.

7. Кыргызстандын саясий өнүгүү тарыхында эки президенттин башкаруу мезгилине мүнөздүү көрүнүштөр катары үй-бүлөлүк, авторитардык башкаруу, өз бийликтерин легитимдештирүү максатында Баш мыйзамга өзгөртүүлөрдү, толуктоолорду киргизүү, (1998-жылы декабрь, 2001-жылы октябрь, 2003-жылы декабрь, 2006-жылы февраль, 2007-жылы октябрда) референдумдарды өткөрүү, кадр саясатында Президенттердин бири түндүк кландын, экинчиси түштүк кландын өкүлдөрүнө таянуу аркылуу башкарып келиши Кыргызстандын саясий тарыхындагы перманенттик мүнөздө жүргөн башкаруу катары баалоо зарыл.

Илимий изилдөөнүн жүрүшүндө Эгемен Кыргызстандын саясий тутумунда жүргүзүлгөн реформаларга тарыхый илимий талдоо жасоо менен анын оң – терс

жактарына баа берилип, өлкөнүн саясий (башкаруу) тутумун жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар берилди.

Диссертациялык иштин негизги жоболору жана жыйынтыктары изилдөөчүнүн эл аралык, республикалык жана регионалдык илимий конференцияларда жасаган докладдарында жана ата мекендик, чет элдик басылмаларда жарык көргөн макалаларында чагылдырылган.

Диссертациялык иш киришүүдөн, төрт баптан, тогуз бөлүмдөн, корутундудан, тарыхый булактардан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

Биринчи бап **“Илимий изилдөөнүн тарыхнаамасы”** деп аталып Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхынын тарыхнаамасына талдоо жүргүзүлдү.

Жыйынтыктап айтсак, эгемендүүлүктүн саясий тарыхын изилдеген үч топтун өкүлдөрү өздөрүнүн алдына койгон максат, милдетерине жараша 1990-жылдардан бери республикадагы саясий өнүгүүнүн тарыхына баа берүү аракеттерин жасаган. Албетте, республикадагы жүргүзүлгөн реформалар, кабыл алынган Конституциялар, 2005-жылдагы Март окуясы боюнча туралуу көз караштар айтылып келүүдө, ошондуктан саясий тарыхка илимий баа берүү алдыдагы изилдөөнү талап кылуучу көрүнүш катары эсептейбиз.

Кыргызстандын эгемендүүлүк мезгилинин саясий тарыхын изилдөөдө биринчи топтогу окумуштуу-тарыхчылар Ү. Чотонов, Н. Эсенкулов, З. Галиева, А. Арзыматова, А. Б. Болпонова Ч. Койчуманова ж.б. изилдөөлөрү саясий жараяндардын жаралышына, себеп-натыйжаларына, жүрүшүнө, ар бир жараяндын өз ара байланышта болгондугун терең талдоого аракет жасашып, тийиштүү теориялык-методология принциптерге таянуу аркылуу илимий концепцияларды сунуштай алышкан. Сайсий тарыхтын өнүгүшүн бирдиктүү бир жараян, ич ара байланышы окуялардын тизмеги катары карашкан.

Изилдөөнүн экинчи тобундагы окумуштуулар Т. Ожукеева, А. Акунов, У. Чиналиев, Б. Орунбековдун, А. Князевдин, М. К. Укушев, Ж. А. Бокоевдин, З. Чотаевдин эмгектери болсо, саясий өнүгүүнүн жалпы маселесин изилдөөгө аракет жасагандыгы менен өзгөчө партиялык институттун тарыхын изилдөөгө басым жасашкан.

Үчүнчү топтогу изилдөөчүлөр катары каралган А. Акаев, М. Шеримкулов, А. Эркебаев, О. И. Ибраимов, Т. Тургуналиев, Б. Талгарбеков, А. Бекназаров ж.б. эмгектеринин башка изилдөөлөрдөн айырмасы, авторлордун баары диссертациялык эмгекте каралып жаткан саясий окуяларга түздөн-түз катышып, өздөрүнүн субъективдүү көз караштарын жазышкан. Авторлордун көз караштары айрым окуяларга баа берүүдө бири-биринен айырмаланат. Алсак, 2005-жылдагы Март окуясына баа берүүдө, эки президенттин башкаруу мезгилиндеги сайсий тарыхты талдоодо.

Демек, тарыхнаамалык талдоо көрсөткөндөй Кыргызстандын эгемендүүлүк доорунун саясий тарыхына тарыхый аспектен талдоо жүргүзүү, илимий баа берүү актуалдуу экендигин айгинелейт.

Экинчи бап **“Изилдөөнүн методологиясы, ыкмалары жана булактык базасы”** - деп аталып, илимий изилдөөнүн булактык базасы жана анын

методдоруна талдоо берүү аракети жасалат. Кыргызстандын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы боюнча булактар өзүнүн мазмуну, маалыматтуулугу, багыты боюнча бири-бири менен айырмалангандыктан, аларды бир канча топторго болуп каралды.

Изилдөөнүн объектиси: Эгемендүүлүк мезгилдин саясий өнүгүүсү

Изилдөөнүн предмети: 1991-2010жж. Кыргызстандагы саясий процесстер.

Үчүнчү бап, “**Өлкөнүн саясий турмушунун реформалоонун өбөлгөлөрү**” деп аталып 1990-жылдардын башындагы коомдук-саясий кырдаал, президенттик башкаруунун киргизилиши, көп партиялуулуктун калыптанышы жана өнүгүүсү туурасындагы маселелер чагылдырылды.

Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнө талдоо берип жатып төмөнкүдөй *жыйынтыктарды* чыгарууга болот:

1. Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхнаамалык, булакнаамалык жана методологиялык аспектери илимий эмгектин алдына коюлган максат, милдеттерине илимий талдоо жүргүзүүгө, илимий пикирлерди сунуштоого мүмкүнчүлүк жаратты.

2. 1985-жылдагы апрель пленумунан кийин өлкөнүн “кайра куруу”, “тездетүү” программасынын кабыл алынышы, демократиялык тенденциялардын күч алышы, улуттар арасындагы чыр-чатактарды жаратып, бир партиянын үстөмдүгүнө каршы багытталган коомдук маанай жаралса, экономикадагы кризистик абалдын тереңдеши 70 жылдан ашуун жашап келе жаткан социалистик системанын кризиске дуушар боло жаткандыгын айгинелеген. Республикадагы жаралган коомдук-саясий кырдаал, саясий системаны өзгөртүү, эгемендүүлүккө жетишүүнү шарттай баштаган.

3. 1990-жылдын башында Кыргызстан өзүнүн өнүгүү тарыхында биринчи жолу өз алдынча, көз карандысыз, суверендүү мамлекетке айланып, саясий, социалдык-экономикалык тармакта реформаларды жүргүзө баштаган. 1991-жылдын 31-августунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан “Мамлекеттик көз карандысыздык жөнүндөгү” декларациянын кабыл алынышы Кыргызстандын соңку жаңы тарыхындагы жаңы тарыхый этаптын башталышын айгинелеген. Саясий, социалдык-экономикалык багытта реформалар ишке ашырыла баштаган. Бул реформалардын негизги принциптери катары демократиялык баалуулуктар кабыл алынган. Президенттик башкаруунун киргизилиши, улуттук символдордун, Конституциянын кабыл алынышы, Парламенттик шайлоолордун өткөрүлүшү көз карандысыздыкка жетишкендиктин белгиси, улуттук, эл аралык денгээлдеги тарыхый окуя катары баалоого болот.

4. Өлкөдө орун ала баштаган демократиялык багыттын, плюралисттик көз караштардын шарданында бир партиянын монополиясынан, көп партиялуулук системаны түзүү аракети орун ала баштаган. Кыргызстандагы көп партиялуулук системасынын өнүгүү тарыхына талдоо берип жатып бир идеологиянын, конкреттүү программанын айланасында түзүлгөн партиялардын түзүлбөй жаткандыгын белгилеп кетүү керек. Тарыхый талдоо көрсөткөндөй партиялар идеялык жактан эмес, бийликтин партиясы, жеке лидердин партиясы, региондун партиясы катары түзүлүп, шайлоодон-шайлоого чейинки аралыкта түзүлө

калышып стратегиялык максаттарды эмес, кыска мөөнөт ичинде бийликке жетүү максатын көздөшүп келүүдө.

5. 1990-жылдардын ортосуна чейин, башкача айтканда А.Акаевдин башкаруусунун биринчи этабында жүргүзүлгөн саясий реформалар демократиялык мамлекетти (башкаруу системасын) куруу багытында өнүксө, А.Акаев экинчи президенттик мөөнөткө шайлангандан тартып, өлкөдө жүргүзүлүп жаткан демократиялык кайра куруулар квазидемократиялык мүнөзгө айланган. Мамлекетти башкаруу системасында Референдумдар аркылуу Конституцияга өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен президенттин ыйгарым укуктарын ашыра көбөйтүү тенденциясы күч алган. Андан сырткары Конституциянын шайлоо нормаларын жана мыйзамдарды президенттин керектөөлөрүнө туура келтирүү багытында бардык аракеттер жасалган. Салыштырмалуу кыска тарыхый мөөнөттө республикада олуттуу реформалар ишке ашырылган: советтик тоталитардык саясий система жоюлган, бүтүндөй бийлик системасы жана коомдук мамилелер түп тамырынан өзгөрүүгө дуушар болгон, президенттик институт, парламент, көп партиялуулук сыяктуу жаңы саясий институттар киргизилген жана экономикалык реформалар жүргүзүлгөн.

6. Өлкөнүн саясий тарыхындагы А.Акаевдин, К.Бакиевдин Президенттик башкаруу доору өлкөнү өнүктүрүү боюнча ири стратегиялык пландарды кабыл алып, айрым реформаларды жүргүзүү аракеттери башталгандыгына карабастан, өлкөнүн саясий тарыхында эки президенттин тең башкаруу мезгили “үй-бүлөлүк”, “кландык”, авторитардык режимдин орношуна алып келген. А.Акаев тарабынан кетирилген саясий өнүгүүдөгү кадр саясатындагы кемчиликтер К.Бакиев мезгилинде да кайталынып, элдин нааразычылыгын жаратып келген. Өздөрүнүн жеке бийлигин легитимдештируу максатында бир канча жолу реформаларды өткөрүп, Конституцияга өзгөртүү киргизилген. Коррупциялык көрүнүштөр өлкөнүн бардык тармактарында, өзгөчө А.Акаевдин мезгилинде өзүнүн апогеясына жеткен. Ал эми саясий чөйрөдө криминалдык элементтер К.Бакиевдин мезгилинде орун алган.

7. Кыргызстандын саясий өнүгүүсүнүн тарыхында 1990-2010жж. аралыгында демократиялык принциптерге таянуу аркылуу альтернативдүү шайлоолорду өткөрүү, саясий маданияттуулук, Конституциялык принциптерди бузбоо элементтерин сакталбастан, ар бир шайлоону өткөрүүнүн тартиби бурмаланып, саясий карама-каршылыктарды жараткан негизги факторлордун бирине айланып келген.

8. Коомдун бардык чөйрөлөрүндө ишке ашырыла баштаган кайра куруулардын негизги багыттарынын бири - Кыргызстандын саясий системасын реформалоо болгон. Өлкөнүн саясий чөйрөсүн реформалоонун өбөлгөлөрү кайра куруу жылдарында калыптанган жана Кыргызстандын эгемендүүлүктү алышы менен артка кайткыс мүнөзгө ээ болгон. Бул жараяндарды революциялык мүнөздөгү жараяндар катары баалоого толук негиз бар. Анткени, алардын натыйжасында коом бир социалдык экономикалык системадан экинчи социалдык экономикалык системага өткөн. Белгилөөчү жагдай, 2005-жылга чейин бул жараяндар өлкө ичинде саясий стабилдүүлүктү сактоо кырдаалында ишке ашырылган. Ошол эле учурда, кийинки окуялар Эгемендүү Кыргызстандын

саясий жетекчилигинде өлкөбүздүн өзгөчөлүгүн эске алуу менен илимий негизде так иштелип чыккан өнүгүү программасы болбогондугун көрсөттү.

9. Жарым жартылай жүргүзүлгөн экономикалык реформалар, адилетсиз ишке ашырылган менчиктештирүү саясаты, калктын социалдык жиктешүүсүнө алып келип, элдин басымдуу бөлүгүнүн социалдык абалын кескин начарлаткан. Элдин социалдык көйгөйлөрү бийлик тарабынан өз учурунда чечилбеген. Бийлик менен элдин ортосундагы ажырым барган сайын тереңдей берген. Акырындап, бул тенденция бийликтин системалык кризисине алып келген.

10. 2002-жылдагы Аксы окуясын 2005-жылдын март айындагы элдик революциянын чыгышына өбөлгө жаратып, өлкөдөгү саясий социалдык-экономикалык кризистин жаралып жаткандыгын күбөлөндүрсө, 2005-жылдын 27-февралындагы, 13-марттагы Жогорку Кенешке болгон шайлоонун жыйынтыктары массалык мыйзам бузуулар жана фальсификация жолу менен президенттик партия “Алга, Кыргызстандын” жеңишке жетишиши, Президенттин уулунун жана кызынын депутат болуп шайланышы революциянын чыгышын тездеткен башкы факторлордун бири катары кароо зарыл.

11. 2005-жылдын март айындагы элдик революция республиканын түштүк аймагында башталган нааразычылык митингдери кыска мөөнөттүн ичинде өлкөнүн бардык аймактарын кучагына алган. Саясий оппозиция да бул кырдаалда активдешип, биригүүгө жетишкен, элдик толкунду жетектөөнү колуна алган. Региондордон башталып жер-жерлерде бийликти оппозициялык күчтөрдүн колуна өтүшү, элдик революция перманенттик мүнөздө борбордо улантылышы, революциянын кыймылдаткыч күчүн калың эл массасы түзүп, революция элдик мүнөздө жүргөндүгүн айгинелейт.

12. Оппозициялык күчтөрдүн жардамы менен бийликке келген К.Бакиев өлкөнүн саясий өнүгүү тарыхында А.Акаев тарабынан кетирилген каталардан арыла алган эмес. “Жаны бийлик” революциянын негизги талаптарын аткара алган эмес. 2005-жылдагы Март окуясынан кийинки 2 жыл Кыргызстандын саясий өнүгүүсүндө өлкөнүн коомдук-саясий жашоосунун туруксуздугу менен мүнөздөлөт.

13. 2007-жылы март-апрель айларында уюштурулган антипрезиденттик митингден майнап чыккан эмес. 2007-жылдын апрель айынан тартып, саясий тирешүүдөгү демилге бийликтин колуна өткөн. Өлкөдө саясий кырдаал турукташа баштаган. Ал эми, оппозициялык лагерь жиктелүүгө дуушар болгон. Бул алардын туруксуздугунун жана алсыздыгынын көрсөткүчү болгон. Бийлик абалын белгилүү деңгээлде бекемдеп алган К.Бакиев мамлекетти башкаруу саясатында акаевдик жолго түшкөн. Бакиевдик бийлик тарабынан ички, тышкы саясатта мурдагы режим кетирген кемчиликтердин баары кайталанган, (паракорлук, мыйзам бузуу жолу менен авторитардык бийликти орнотуу, үй-бүлөлүк, кландык башкаруу, кадр саясатындагы трайбализм, бийлик түзүмүнүн криминал менен ымалалашуусу (сращивание), буйрутма адам өлтүрүүлөр ж.б.). Мына ушул факторлордун жыйындысы “бакиевдик бийликти” күч менен кулаткан 2010-жылдагы Апрель окуясына алып келген. Апрель окуясын 2005-жылдагы Март элдик революциясынын “бакиевдик бийлик” тарабынан уурдалган

максаттарын ишке ашырууну көздөгөн перманенттик революция катары кароого болот.

Демек, каралып жаткан мезгилдеги Эгемендүү Кыргызстандын саясий өнүгүү тарыхына талдоо берип жатып, жалпысынан төмөнкүдөй мүнөздөмө берүүгө болот: Биринчиден, Кыргыз Республикасынын алгачкы эки президентинин бийликтен мыйзамсыз күч колдонуу жолу менен алмаштырылышы, Кыргызстанда 20 жыл аралыгында эки президенттер тарабынан жүргүзүлгөн саясий реформалар эффективдүү мамлекеттик башкаруу системасын орното албагандыгын көрсөттү. Экинчиден, акаевдик жана бакиевдик режимдер президенттик бийликти мыйзамдуу цивилизациялык жол менен өткөрүп берүү саясий маданиятын калыптандыра албады. Үчүнчүдөн, демократиялык башкаруу системасына мүнөздүү болгон бийлик бутактарынын мыйзамдуу тең салмактуулугун орното алышпады. Төртүнчүдөн, өлкөнүн саясий өнүгүүсүндө улуттук саясий элитаны калыптандыра албады. Бешинчиден, акаевдик жана бакиевдик башкаруу жылдарындагы коомубуздун эң чоң жоготуусу – адамдардын аң-сезимин, жан дүйнөсүн, баалуулуктарын жаралаган руханий кризистин орун алышы болду.

Төмөндөгүдөй практикалык сунуштарды бердик:

1. Республикадагы коомдук-саясий кырдаалдын, социалдык-экономикалык абалдын туруктуулугун аныктоо максатында, башкаруу органдарынын тийиштүү кызматтары калктын арасында үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүп, анын натыйжаларын анализдөө менен мамлекетти башкаруу ишинин багыттарын аныктап туруусу зарыл.

2. Өлкөдө, башкаруу системасында демократиялык принциптердин туруктуу орун алуусун камсыз кылуу максатында, келечекте көп партиялуулук системаны өнүктүрүү зарыл. Ал үчүн идеологиялык бир багытты көздөгөн партияларды бириктирүү аркылуу партияларды ирилештирүү, партиялардын өнүгүшүн камсыз кылууга багытталган тийиштүү мыйзамды иштеп чыгуу керек.

3. Өлкөдө бийликти мыйзамдуу, конституциялык жол менен алмаштыруу салтын калыптандыруу архимаанилүү. Ал үчүн коомчулуктун, саясий элитанын саясий маданиятын, саясий аң-сезимин жогорулатуу багытында туруктуу идеологиялык иш-чараларды алып баруу зарыл. Мында билим берүү, илимий жана агартуучулук түзүмдөрүнүн орду өзгөчө.

4. “Кадрлар баарын чечет” урааны Кыргызстан үчүн учурда өтө актуалдуу. Мамлекеттик эффективдүү башкаруу системасын калыптандыруу, коомдун туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылуу туура жүргүзүлгөн кадр саясатына түздөн түз байланыштуу. Андыктан, кадр саясатына өзөчө көңүл буруу зарыл.

Көңүл бурганыңыздарга чоң рахмат!

Төрага: сөз Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазымасы боюнча диссертациялык кеңештин эксперттерине берилет. Сөз т.и.д., профессор Айдаркул Каанага берилет.

Айдаркул К.: корутундусун окуп берди. (Корутунду тиркелет). Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий

өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазымасын 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча коргоого кабыл алууга сунуш кылам.

Төрага: сөз эксперт, т.и.д., профессор Ормушев Асан Сулаймановичке берилет.

Ормушев А. С. Корутундусу менен тааныштырды. Диссертациялык иштин актуалдуулугу менен анын жетишилген жактарына токтолуу менен диссертациялык ишти ачык коргоого катыл алууну сунуштады. (Корутунду пикир тиркелет).

Төрага: сөз т.и.д., профессор Омурова Жамыйкат Орозобековнага берилет.

Омурова Ж. О.: Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген диссертациясынын кол жазмасы биринчи алып келгенден бир кыйла ондолду. Диссертациянын тарыхый булактык базасы жакшы, тема актуалдуу. Коргоого сунуш кылам. (Корутунду тиркелет).

Төрага: кесиптештер, бүгүн үч эксперт тең коргоого кабыл алууну сунуш кылып жатат. Пикириңиздер кандай.

ТАЛКУУ: т.и.д., профессор Жакыпбеков Ж., т.и.д., профессор Алымбаев Ж. Б., т.и.д. Эсенкулов Н. Ж. Ж.б. катышышты.

Төрага: урматтуу кесиптештер эксперттердин корутундууларын берүүнү добушка коём:

“Макул” – бир добуштан.

Төрага: Урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү, диссертациялык кеңештин токтомун бекитүүгө өтөлү.

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана КР УИАнын Б. Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институтуна караштуу тарых илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча Д 07.23.671 диссертациялык кеңеши

Токтом кылат.

1. Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген темадагы кандидаттык диссертация боюнча диссертациялык кеңештин эксперттик корутундусу бекитилсин.

2. Рыскулов Канатбек Кадыркуловичдин тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазган «Эгемендүү Кыргыз Республикасынын саясий өнүгүүсүнүн тарыхы (1991-2010-жж.)» деген темадагы

диссертациялык иши 07.00.02. – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча коргоого кабыл алынсын.

3. Бекитилсин:

Жетектөөчү мекеме катары Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун тарых кафедрасы.

Биринчи расмий оппонентике – Ормушев Асан Сулайманович – тарых илимдеринин доктору, профессор.

Экинчи расмий оппонентике – Өмүрова Жүрсүн Касымбековна – тарых илимдеринин кандидаты, доцент.

Диссертациялык кеңештин төрагасы

Осмонов Ө. Ж.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчы

Карыева А. К.